

1282
В X

ВСЕВОЛОД ПЕТРІВ

Генштабу Генерал-Хорунжий.

ВОЄННЕ ТЕРЕНОЗНАВСТВО

Лекція перша.

III.

УКРАЇНСЬКЕ ВОЄННО-НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО

1931

ч.3.

Генштабу Генерал-Хорунжий Всеволод Петрів.

ВОЄННЕ ТЕРЕНОЗНАВСТВО.

/Лекція I-ша, Вступ до курсу./

Українське Воєнно-Наукове Товариство.

1931.

Генштабу Ген.Хор. Всеволод Петрів.

В О Е Н Н Е Т Е Р Е Н О З Н А В С Т В О .

З м і с т .

- Вступ.
- Стратегічне значіння теренів.
- Тактичне значіння теренів.
- Відношення інших галузів воєнних знань до воєнного теренознавства.
- Визначення та розподіл воєнного теренознавства.

-:-:-:-:-:-:-:-:-:-:-

До друку ухвалила

Наукова Колегія Товариства.

ВОЄННЕ ТЕРЕНОЗНАВСТВО.

Вступ.

Невпинний розвій військової техніки та вміння вести війну й кермувати боевими операціями, що йдуть у парі з ускладненням життя людських колективів, висувують що-раз нові й нові галузі воєнних наук, а з тим, властиво, й колючу потребу нового їх групування для узгодження мет і метод студіювання споріднених дисциплін.

Ось так, повільно, з елементарного, переважно практичного курсу воєнної штуки /не більшого за сучасний муштровий статут, що його знання вимагали від старшини за часів перед 30-літньою війною/, виросли сучасні воєнні школи, воєнно-наукові дисципліни.

Вже на наших очах з'являються нові воєнні дисципліни, як ось Оперативна чи Висока Тактика.

Сучасне воєнне мистецтво й сучасний стан воєнної техніки рішуче ставлять, на нашу думку, і питання про створення нової широкої галузі, властиво групи, воєнної науки - Воєнного Теренознавства, кінечну потребу якого, а також його обсяг і зміст та визначення ми спробуємо обґрунтувати в цій нащій лекції.

Нещодавно минула світова завірюха втягла у свій вир величезні маси людства, які не лише билися на різних фронтах, але й працювали в запіллі на війну та для війни.

Не будемо тут наводити цифри - цікавий знайде їх у попередній лекції Генерал-Лейтенанта Донських Військ Сідоріна -, зазначимо лише, що майбутні війни будуть вести не армії, а народи.

Щоб ці маси людства на величезних фронтах боротьби мали найбільші виглади перемогти, треба подостатком забезпечити їх усіма сучасними технічними засобами боротьби; а це собі ставить на чергу справу транспорту, бо сучасні технічні засоби боротьби, здебільшого, дуже важкі, вимагають для їх уживання відповідних засобів транспорту.

Отже, крім народних мас, що візьмуть участь у бою

ротьбі, в ній візьме також участь і вся проми-
словість країн, всі засоби
транспорту - тоб-то - ціле жит-
тя, цілий розвій країни.

В арміях сучасности, і на фронтах боротьби, і в за-
піллі - ми побачимо складні та могутні технічні засоби,
пересування яких залежатиме від місцевості,
від властивостей теренів.

Вже й ці чинники майбутніх війн визначають на со-
годні вагу теренів: їх природніх властивостей, і штуч-
них збудувань на них. Два приклади хоч-би з недавніх
війн наочно покажуть нам усю вагу природніх чинників на-
віть і для первісної техніки.

В усіх трактатах про воєнне мистецтво знайдемо ми
опис двох смілих маневрів Ганібала через Альпи та Пон-
тійські багнища. То були маневри невеличких, на сучасне
мірило, зменьок людей, визброєних списами, мечами та лука-
ми; єдиною "технікою" їх, якої не мали їхні во-
роги, були слони. Армія та, зі втратами на людях, усеж по-
духала тяжкі властивості теренів, але її "техніка", що
йшла своїми ногами /без складних машин/, загинула вся.
Правда, це не вплинуло на остаточний перебіг дальших опе-
рацій, бо у ворога навіть і такої "техніки" цілком не бу-
ло. Одначе, уявляючи собі армію, психічно звиклу битися за до-
помогою різноманітної техніки, в той момент, коли вона, по-

дужавши певні тяжкі властивості терену, опинилась би перед ворогом, хоч і гірш за неї, але все ж вистарчає за безпеченим, без своєї техніки, або в умовах неможливості ту техніку за браком засобів використати!

І чи не буде те повторенням франко-грецького десанту в Одесі в 1919 році, який не міг, через особливості теренів, використати свою техніку, до була пристосована лише до умов західних фронтів світової війни, й тому мусів був одступити перед слабійшим ворогом - і число, і, зокрема, технічними засобами, а саме - повстанчими відділами Д.Тютюнника.

Можно було-б навести силу прикладів із боротьби на східних фронтах світової війни, коли особливості терену ставили непереможні перешкоди для використання могутньої сучасної техніки, рішуче впливаючи на висліди боротьби.

Звичайно, нема меж для людської винахідливості та людської думки, а тому й найгірші особливості терену можно перемогти, але лише тоді, коли ті особливості будуть заделегідь дослідженні та їх майбутній можливий вплив буде зважений - передбачений для кожної галузі техніки, коли ми до перемоги тих особливостей будемо підготовані.

Однак, як вже ми оказали, не

них армій, але й їх кількісний склад з чинниками, що підсилюють вагу та вплив теренів.

Як порівнянці легко та незалежно від природних властивостей терену могли маневрувати малі армії минулих!

Ганібал міг знайти собі вигідне поле бою під Канамі, куди неминуче, притягнені як магнетом до його живої сили, мусіли були прийти Римляне; Наполеон міг спокійно на великому районі підготувати громовий удар Авотерлиця, меж тим як противник Олександра Македонського - Дарій Гістасп, зібравши величезну, як на тодішні часи, армію, мусів був стояти на широких полях під Іссю, де він міг вигідно ту армію розгорнути та тим, самою масою своїх військ прикути її до терену, підготувати перемогу Олександрові та свою загибель.

А що вже й казати про вагу й значіння теренів тепер, коли ось ув останню світову війну мільйонні маси німецьких армій фізично, з силу своєї кількості, не могли протиснути ся крізь коритар, до того ще й підсилений штучними засобами, між Вогедами та Бельгійським кордоном, - фізично-ж знова таки через свою кількість і важку техніку, не могли йти через пасмо Вогеда, а неминуче мусіли йти через Бельгію, порушивши нев-

тралітет.

Питаємо тепер, чи не вплинули властивості теренів на цілий перебіг, ба, й на конечний вислід цілої світової боротьби, та чи не треба поважно вивчати оті властивості теренів, а значить і дати цьому вивченню місце в шереху наук про війну?

Думаємо, що вистарчить і цього яскравого прикладу для нашої мети, а тому не будемо опинятися ширше на з'ясуванні значіння теренів Мазурських озер на початку світової війни на східньому фронті, майстерне використання яких дало змогу малим німецьким силам погромити хмари російських військ, що не хотіли властивостей тих теренів взяти під увагу.

Не будемо рівно ж докладно пригадувати невдалий, з погляду негативного розуміння властивостей теренів, спроб російських проривів на Стоході та в районі Олександровських узин біля озера Нароча. Ці спроби, саме невдалим вибором теренів і непередготованістю Росіян до їх подужання, уже наперед були засудженні на невдачу.

Чимале значіння можуть мати при сучасних арміях та їх техніці також і кліматичні властивості теренів; досить лише пригадати цілковити розбиті шосе Східньої Галичини в осені 1914 року, коли по них

з а д о щ і в прокотилися декількома наворотами маси російських та австрійських військ, обернувши всі ті шляхи в непрохідні рови, де безнадійно загрузали обози та гармата, не кажучи вже про більш чутливий автотранспорт, що тоді й не був так розвинений.

Нарешті, самі м е т о д и сучасної збройної боротьби примушують нас уважніше вивчати терени, як свої, так і тих держав, які мають змагатись з нами.

Запитаємо, чи можливо за сучасного суспільно-військового устрою п о в н е ф і з и ч н е з н и щ е н н я ж и в о ї с и л и в о р о г а яко такої?

Це було фактично можливим хіба за доби найманих чи вербункових армій, коли поза вивченими та фаховими невеличкими контінгентами держава не мала інших засобів боротьби. Навіть за давньої класичної доби фактично не можна було знищити д е м о к р а т и ч н у армію Риму, який за найтяжчих часів свого існування міг виставляти легіони за легіонами; і тяжкі поразки під Канамі та в Самнітських горах не знищили його фізичної сили.

Послідовне ж вичерпування тих п р и р о д н і х з а с о б і в країни та тої її п р о д у к ц і ї, на якій б а з у є т ь о я в і й н а, є підчас збройної боротьби річчю цілком природньою, і прискорити до максимуму цей процес у ворога цілком можливо, - треба лише знати, де вдарити та витворити плян і методи такого знищення. А з дру

гого боку - лише знати всі слабкі місця, та виробивши методику та плани їх захисту чи неутралізацію заходів ворога, можна сподіватися на успіх.

Масові армії та всенародний характер сучасних війн, що вимагає напруження всіх сил країни, полегшують ці завдання знищення засобів боротьби для захисників і борців, а не самих лишень борців.

Сучасна збройна боротьба, втягуючи в себе всі верстви нації, є великим іспитом міцності цілих людських агрегатів, ось чому найменша з військового боку хибність в соціальній конструкції цих агрегатів, а зокрема в конструкції їх воєнної готовності, може болісно відбитися на вислідах війни, викликаючи соціальну катастрофу перед лицем ворога. Вже кінець франко-пруської війни 1870-71 рр. з повстанням Паризької Комуни та соціальною боротьбою перед обличчям національного ворога, є досить подібним, а кінець російсько-японської війни 1905-06 рр. та нарешті, кінець Світової війни ставить у всю широчінь потребу вивчення життя ворожих людських агрегатів на їх теренах.

Однак місце вивчення цього може бути спірне - воно може й не бути цариком "Воєнного Теренознавства", а належати до "Воєнної Соціології" - тому ми тут його лише згадуємо.

Отже, вже з цього побіжного перегляду умов недавно минулої збройної боротьби можна вивести певну потребу вивчення теренів своєї держави й тих, із якими їй припаде вести боротьбу, та які можуть на перебіг тої боротьби вплинути. Оце вивчення теренів під поглядом воєнним є завданням науки "Воєнного Теренознавства".

Однаке повний обсяг, а головне - методику праці в "Воєнному Теренознавстві", ми зрозуміємо, коли остаточно розглянемо те можливе стратегічне, а далі й тактичне значіння теренів, що їх вони матимуть у збройній боротьбі.

— — — — —

Стратегічне значіння

теренів.

I. Стратегічний об'єкт чинів.

Першим питанням, що його має розв'язати в підготовці до можливої війни Стратегія, - є визначення об'єкту чинів.

До Світової війни Стратегія проповідувала конечність шукати насамперед можливостей знищення живої сили ворога, але вже вище ми з'ясували, що повного і остаточного її знищення при сучасному воєнному устрої і, скажемо, при сучасному стані техніки - бути не може.

А тому цей постулат ми зформулювали б так: "Зруйнувати психічно й технічно агрегати, що змагаються, так, щоб вони не могли продовжувати боротьбу".

Такої руйнації, без сумніву, можна досягнути головню цілю низькою боїв, які виснажуватимуть ворога. Але яким способом примусити ворога обов'язково до бою, - та ще бою в невідгідних для нього умовах, позбавляючи його тим можливостей

відповідного маневрування, відповідного відтягнення розв'язки до слухного для нього та не вигідного для нас часу.

Як навязати ворогові свою волю?

Без сумніву, що спосіб той - це погроза тим центрам чи, властиво, районам, утрата яких унеможливила б чи дуже втруднило б ворогові дальшу боротьбу.

Ця загроза, як можна реальніша, єдина може примусити збройні сили ворожого фронту прийняти бій, який потягне по собі виснаження.

Раніше, до Світової війни, такими районами були політичні та адміністративні центри країни - столиці, великі та головні населені пункти.

Але вже за Наполеоновських війн виявилось, що хоч війська під політичним тиском могли втратити такі центри й приймали бої, а все-ж це не вело до їх повного знищення - війська відходили і, навіть, продовжували боротьбу.

Політичний тиск на них залежав лишень од попередньої політичної сугестії значіння цього керуючого центру.

Та вже цілком інакше виглядає справа, коли загрожено осередок воєнної продукції країни, чи бодай сполучення з таким осередком, чим загрожено постачання армії; така загроза сьогодні цілком реальна та може

примусити до бою, навіть при поганих умовах, ту збройну силу, існування якої ось так загрожено.

Визначити такі райони, що мають суттєве значіння для збройних сил ворога є одним із завдань Воєнного Теренознавства.

Однак, треба зазначити, ці райони несталі - їхнє значіння постійно змінюється в залежності від змін в економічному житті країни та від розвитку її продукційних сил.

Ми сказали б, що людська воля певним опосередком може і змінювати те значіння, створюючи такі райони штучно.

Візьмемо, наприклад, зміну значіння районів хоч би на Україні. Ми бачимо там повільне пересування центрів воєнної могутності країни. Раніше Київ був духовно-адміністративним центром, далі таким став Донбас, як центр промисловості, тепер має набрати такої ваги Дніпрелльстан із районом його комбінатів.

Підкреслимо свідоме перенесення центра ваги воєнної промисловості в СРСР з його периферії на Урал; з периферії Союзу, до, мовляв, математичного його центра могутнє зміцнення природою.

Отже постійні студії над воєнним значінням тих районів теж є одним із завдань воєнного теренознавства, без чого не можливо визначити найважливіше в даних теренах, не можливо визначити доцільний, у даній ситуації, стратегічний об'єкт чинів.

2. Операційний напрямок.

Після визначення стратегічного об'єкту чинів іде вибір операційного напрямку схеми тих шляхів, які ведуть до цього об'єкту чинів та на яких розгорнуться боєві операції.

Схема наступу і маневрування тісно пов'язана зі схемою шляхів підвозу - артерій постачання та забезпечення армій.

Ідея майбутніх операцій повністю знаходить свій вираз у комунікаціях і шляхах наступу. "Темниця операцій полягає в темниці комунікацій". /Наполеон/.

Безсумнівно, що властивості теренів мають рішучий вплив на вибір операційних напрямків, а особливо при сучасних арміях.

Ми вже вказували на початку нашого викладу на ті природні та штучні властивості теренів у прикордонних районах Франції 1914 р., що у зв'язку з масами військ, які мали взяти участь у веденні операцій, примуслили німецьке командування вибрати шлях через Бельгію, тоді як у 1870 році, сперуючи майже в тих самих районах, не могли німецькі армії порушати бельгійського нейтралітету. - однак вони використали його для себе, а всі операції вели на французькій території, частинно використовуючи напрямки і через Вогези, і крізь Вельфортський прохід.

А місцевість і властивості теренів задіялися все ті самі, ба, навіть, наслідком розширення сітки шляхів і підме-

сення культурності країни, терени ті стали приступнішими для маневрування мас.

Сталося це тому, що - з одного боку - французьке командування за час од невдалої війни 1870-71 рр. аж до Світової багато попрацювало над вивченням та підготовкою у стратегічному відношенні своїх прикордонних із Німеччиною теренів, зміцнивши штучними засобами і без того тяжко приступні Вогези та закривши найбільше приступні шляхи на захід від них, а з другого боку, за той час вирости і маси війська обидвох сторін, зокрема - німецької, чому їм і тісно стало на звужених штучними спорудженнями просторах.

Отже прикладнення воєнних плянів Франції до властивостей її теренів, засноване на вивченні їх - із одного боку - та збільшення мас війська - із другого - викликали зміну в операційних напрямках німців, зміну в перебігу цілої війни.

Отверджуємо тут вплив теренів на вибір операційного напрямку, мінливість цих впливів у залежності від людської волі і конечної потреби їх відповідно оцінювати.

Ми могли б навести багато прикладів про впливи властивостей теренів на вибір операційного напрямку, але обмежувомось цим ближчим і найяскравішим.

3. Стратегічне розгортання військ.

За цими першими двома актами стратегічної підготовки

до війни наступає підготовка планів для стратегічного розгортання військ. Ми можемо легко собі уявити, який вплив мають терени на цей підготовчий до війни чин.

Вже самий обрис кордонів певної країни частинно визначає найліпші чи найконечніші форми стратегічного розгортання війська.

Пригадаємо собі лише ті суперечки, які виникли в Російському Генштабі що до оцінки значіння так зв. "Передового театру" - району на захід од Висли, що, на думку де-яких російських авторитетів, міг би позитивно спричинитися до наступових російських планів, даючи змогу з перших же боєвих операцій зайняти охоплююче що до ворога становище, що різко могло-б вплинути на всі наступні операції.

Користь цієї т.зв. "Мільтінської" думки та помилки невикористання цього "Передового театру" відстоюють ще й досі по війні такі російські авторитети як Ген. Головін.

Однак, звичайно, позитивне використання того театру, як рівно ж і інших властивостей обрису - плану кордонів, можливе лише тоді, коли не лише вони самі та їх можливі впливи будуть доосконально вивчені, але й тоді, коли будуть вивчені і відповідно технічно підготовані й терени, що вздовж тих кордонів лежать, і де саме будуть зосереджуватися та пересуватися війська.

Отже, пригадуючи той самий приклад "Передового Привислянського театру", треба зазначити, що доцільне його використання для наступу можливо було лише після його досконалого фортифікаційного зміцнення, зокрема на його флангових зонах, детально підготувавши залізничні шляхи для масового перекидання війська та навіть змінивши відповідно плани мобілізації та самі форми утримання кадрів, їх сили та дислокації.

Тим то властивості прикордонних теренів, їх вигідність чи не вигідність для наступу чи оборони безумовно впливають також і на ступінь воєнного напруження кожної країни.

Безперечно, країна з не вигідними в воєнному відношенні кордонами і прикордонними смугами мусить мати більшу боеву готовність, більші витрати на військо, більшу численність кадрів і військових одиниць мирного часу.

Отже, ці вихідні для визначення навіть самих форм воєнного обов'язку тої чи іншої країни повинно дати "Воєнне Теренознавство".

На те саме воєнне напруження країни та на форми її мобілізації мають ще вплив також і властивості теренів цілої країни, бо при труднощах боротьби на кордонах, її можна перенести і вглиб країни, на вигідні для неї та заздалегідь підготовлені терени.

У цьому відношенні на неповне, на недосконале знання

своїх теренів і негування їх властивостей дуже хибувала колишня російська воєнна школа, де місце "Воєнного Теренознавства" займала Воєнна Статистика, яка, як побачимо далі, не може ніколи заступити "Воєнного Теренознавства".

4. Марші - маневри.

Наступним актом Стратегії, по закінченні розгортання, є наближення до боевого стику з ворогом - впорядкування марш-маневра.

При цьому акті Стратегії значіння властивостей теренів позначаються дуже й дуже.

Вже сама сітка шляхів і їх здатність витримати пересування військових мас за кожної погоди - легку чи важку їх прохідність при невідповідних метеорологічних умовах треба оцінити та взяти під увагу, бо інакше цьому марш-маневрові, хоч і геніяльно задуманому, загрожує катастрофа.

Згадаємо лишень ті природні умовини, за яких розгорталося маневрування військ під час Ляоянської операції 1904-го року.

Досить було бурі, щоб розмоклі шляхи припинили маневр, що вже був почався. Також рельєф, а головне - профіль місцевості різко впливає на виконання маршів, і тому вплив той треба заздалегідь взяти під увагу, а значить - р е л ь є ф т р е б а в и в ч и т и.

При тих марш-маневрах, які відбуваються внутрі свої

країни, а на початку операцій вони є явищем цілком природнім, можна завчасною підготовкою теренів поліпшити перебіг маршів на зближення, а саме поліпшити їх швидкість та точність.

Пригадаймо собі лише розвій рокировальних планів Східно-Пруського району та значіння їх за операцій 1914. року. Як бачимо, і тут знову неминуче доскональне вивчення теренів.

5. Елементи несподіванки.

Елемент несподіванки в Стратегії є захований у переведенні підготовчих чинів і йдучих за ними марш-маневрів.

Запільна розвідка може завчасно попередити ворога про зміст більшости підготовчих чинів, або, бодай, із певною правдоподібністю визначити можливі їх комбінації, але куди так-че для неї викрити переведені підчас зосередження, та безпосередньо по ньому, перегруповання, які в величезній мірі, як це ми вже засували, залежать од впливів теренів. А тому використання елементу несподіванки у Стратегії можливе лише на підставі досконального вивчення теренів майбутніх операцій.

6. Стратегична підготовка теренів.

Оцінюючи вплив властивостей теренів на стратегичні операції, ми вже вказували на можливість завчасної зміни тих впливів штучною підготовкою теренів.

До такої підготовки ми відносимо фортифікаційні спорудження і шляхи, доцільне розташування яких знов таки можливе лише на основі докладного вивчення теренів.

Взагалі можна двоюко задивлятися на природні властивості теренів: або не г у в а т и їх значіння, перемагаючи їх вплив збільшенням зусиль військ; таким шляхом йшла дотепер російська воєнна штука, історія якої повна героїчних зусиль військ у боротьбі з природними властивостями теренів для досягнення результатів стратегічної несподіванки.

Візьмемо хоч би перехід Суворова через Альпи, вся штука якого була в подуманні критичних стратегічних ситуацій, що в них опинилися російські війська, надлюдськими зусиллями, головне в боротьбі з природою. З Швайцарського походу вийшла російська армія Суворова майже знищеною, головне - сувором природою, а не зброєю ворога.

Те саме бачимо ми й у війні 1877-78 р.р., де ефекту несподіванки теж досягали перемогою над природою.

Одначе ми не маємо на думці й переоцінювати значіння терену, щоб аж відкидати саму думку про його подумання, а все ж, коли б французи в 1799 р. або й турки в 1877-78 рр. докладніше вивчили властивості своїх теренів та затарасували живою силою мало приступні стежки та проходи, то ледве чи скористали б з них російські війська.

Цей висновок наш дає нам першу вихідну для другого задивлення на природні властивості теренів.

Друге задивлення - це досконаліше вивчення їх неминучих впливів та свідоме використання догідних і подужання відомних їх властивостей.

Так у 1914 р. стихійно швидкий наступ російських військ на Краків, а далі в Татри та за Карпати, втратив свій розгін і захлинувся не завдяки опіру небоездатних ландштурмістів, але наслідком перешкод із боку суворої природи гір, підсиленої ще й пізньою осінню.

Це зважало з залізної-математичною точністю німецьке командування й руйнувало при відвороті лише ті спорудження на шляхах, які могли перешкодити рухові лише зі сходу на захід, залишаючи цілим усе, що вело з півдня на північ, а, готуючись до контр-удару на Горлицю, в 1915 році німецьке командування широко підготувало подухання природних перешкод перед армією Макензена та вибрало час удару кліматично найвигодніший для маршу по шляхах долин між Карпатськими пасмами, але не вигідний для тих, хто мав переходити ті пасма впоперек; - саме весну, коли сніг у долинах вже зійшов і шляхи по долинах висохли, а в горах сніг щойно розтанув, розмочуючи й без того погані гірські дороги, якими неминуче мусили відходити російські війська.

Ось таким шляхом і мусить іти той, хто визнає потребу "Воєнного Теренознавства", як окремої галузі воєнних наук.

Б. ТАКТИЧНЕ ВПЛИВІННЯ.

Тепер перейдемо, хоч побіжно, до оцінки впливів теренів на тактичні чини війська, щоб визначити останні віхи "Воєнного Теренознавства" як науки, для визначіння його обсягу і мети.

І. Оперативне - відносне чи безвідносне значіння місцевости.

Ще за Наполеоновських часів Стратегія в формах оперативних - метовказівних - виявляла свій вплив і на полях боїв, себ-то, в царині тактики:

Вже тоді з'явилися тямки - відносного та абсолютного значіння місцевости; так зв. - стратегичних і тактичних к л ю ч і в, себто, таких районів на полях боїв, захоплення яких має рішучий вплив на перебіг бою; в першому випадку уможлиблюючи широке використання перемоги, у другому - полегшуючи саму перемогу.

Теперішні бої, навіть і найбільше пов'язані, коли частина оперує в коритарі між іншими, будучи зв'язана у своїх чинах, подають нам приклад і оперативного впливу стратегії, і тактичного - чинів оусідів, на основі яких доводиться оцінювати значіння місцевости не лише на обмеженому нашому відстанку, але у зв'язку зі значінням місцевости на сусідніх від-

тинках, а також і на цілому терені генерального бою, щоб наші вузькі чини стали як найбільше доцільними.

На жаль, для ілюстрації цього твердження не маємо ще під руками прикладу всім відомого та який забрав би небагато місця.

Докладне ж з'ясування релятивного значіння хоч би висоти Магури біля Ясла в 1915 році відобрало б нам надто багато місця. Не маючи ніякого безпосереднього значіння для 24-го армійського російського корпусу, в районі позицій якого вона була, вона могла мати майже рішачче значіння для перебігу подій на фронті цілої III-ої армії, як та точка, що переривала зоровий зв'язок між двома величезними гарматними групами австро-німців, і тим перешкождала їм розвинути як найбільший згубний вогонь.

Подібне, але вже оперативне значіння мав відтинок фронту у Доморадзі на весні 1915-го року підчас боїв із фалангою Макензена, що не мав тактичної ваги, але був важливий як зв'язковий участок, із утратою якого губилася цілість операції цілої III-ої російської армії.

Отже, оперативний елемент сучасних боїв неминуче вимагає від начальників усіх ступнів /гору Магуру займав батальйон під командою капітана/ широкого розуміння значіння місцевості - й абсолютного й релятивного, змігання розібратись в ній не лише на основі власних вражень, але карти й боевого наказу та ситуації моменту, й вимагає практичних і теоре-

тичних у цій царині знань, вимагає "Воєнного Теренознавства".

2. Широчінь поля бою, далекосяглість і руйнівна міць засобів боротьби.

Однак не лише оперативний момент у сучасних боях вимагає уважного ставлення до місцевості, докладного її вивчення, вироблення в собі "тактичного відчуття" місцевості. Сучасні технічні засоби колосально розширили поля сучасних боїв і межі тактичних впливів різного роду зброї. Вже звичайна рушниця має тактичний вплив своїм вогнем майже на 2 кілометри. А гармата? Крім того, різні механізовані роди зброї, з їх швидким пересуванням і величезною вогневою силою, примушують начальників усіх ступнів уміти оцінювати місцевість і несподіванки, заховані в її рельєфі, не лише поблизу, ось тут під ногами, а на широких віддальх, на широких районах.

Питаємо, чи можливе це без дооконалишого вивчення всіх метод воєнного досліджу місцевості та широкої практики в її оцінюванні?

Але навіть і та місцевість, що, мовляв, ось тут під ногами, змінила своє значіння з поступом техніки, а саме значіння те збільшилося, не зменшилося. І справді, чи наважиться хто-небудь тепер не використовувати й найменшої нерівності місцевості при захисті від сучасного згубного вогня? Чи

можливе сьогодні, щоб начальник будь-якого ступня не вмів оцінити тих укриттів і визначити та ще швидко, бо час бою не жде, від чого вони захищають, чи тільки від ворожого ока, чи від вогню та від якого саме типу того вогня ?

Чи не є обов'язком кожного з командирів, аж до підстаршини включно, вміти використати місцевість, і не лиш як укриття, але також і як вогневу позицію, з якої, як ми знаємо, не конче треба бачити ворога, але лише могли його знищити ? Чи не є таким самим обов'язком кожного вміти знаходити пункти обсервації і не тільки для себе, але й ті, які може використати ворог ?

А тому, лише озброєний таким знанням метод оцінки місцевості та вмілість орієнтуватися в ній, начальник, аж до підстаршини включно, може вступати в бій не ведучи своїх підлеглих на даремну смерть. Тому лише та армія, яка має добре вишколений у цьому відношенні командний склад може мати повну надію на успіх.

Рівночасно зі збільшенням значіння місцевості, як чинника, що дає укриття та вогневі позиції, збільшилося і значіння тих властивостей місцевості, які перешкоджають рухові військ.

Перед світовою війною російська воєнна школа, висміюючи висновки "воєнної статистики" генерала Золотарьова, який бачив стратегічне значіння перешкоди ледви чи не в кожному струмочку, перегнула палицю у другий бік, доводячи, що взагалі

"нема ніяких перешкод, перепон і зупинок у природних властивостях країни". Це, безумовно, був логічний висновок із цілої системи негування властивостей місцевості, яка була істотною для російської воєнної школи.

Безумовно, ніхто не буде суперечити тому, що тепер природні межі, як самостійні, коли їх ніхто не захищає, перешкоди, перепони або перегороди, значно втратили на своїй гостроті, але лише тоді, коли ту техніку заздалегідь підготувати для подолання тих чи інших природних меж, себ-то, коли ці межі завчасу добре вивчені.

Нема сумніву, що сучасний вогонь можна переносити майже через кожну природну межу, та відгоноити від неї ворожі відділи, що її захищають, але лише тоді, коли вони будуть або ослабі своєю воєнною технікою, або не зуміють використати межі для себе, чи не знають її властивостей.

Однак маюнок цілковито зміниться, коли будемо оцінювати сучасне тактичне значіння надійно боронених чи взятих під великий вогонь перешкод.

Затримка на такій природній перешкоді на одну хвилину - це значить тепер проліт крізь масу затриманих тут живих /людей чи коней/ чи мертвих /різні машини/ мет соток зайвих куль та уламків із відповідним дуже високим % можливостей попадання.

Якийсь багnistий струмочок тепер може контувати нас чи не більше людей, як славнозвісний рів під Ватерлоо в

1815 році, а тому, можливо, зможе відіграти й таку саму катастрофальну роль.

Тому то сучасне воєнне мистецтво, а тактика зокрема, примушує нас уважніше ставитись до тактичного впливу природніх меж і уділити певний час методиці вивчення їх воєнних властивостей та набуття вміння їх швидко оцінювати.

3. Психічне значіння місцевости.

З тактичних властивостей місцевости лишаються ще так зване психічне значіння місцевости, а зокрема – природніх меж у боях. Для з'ясування цього значіння місцевости досить лише уважно перечитати описи кількох боїв, особливо коли вони зроблені або спостерігачем із мистецьким чуттям, або мистцем слова.

Прочитаємо собі таку малесеньку книжечку італійського воєнного кореспондента – Луїджі Бартіні "Японці під Мукденом", де змальовані скажені штурми російських позицій армією Курокі: "Це пасмо гір, так яскраво вирізблене на небі, здається всім – межою зусиль, за якою – перемога, і скажен лізуть маленькі жовті вояки до тих вершків, а за ними новий бій, де жорстокіший, одначе, психічно, досягнувши ті вимріяні вершки, стають вони витриваліші; – верхи захоплено, але це лише початок боротьби, – за ними похила рівнина, вкрита російськими шанцями, але піднесений здобуттям верхів настрій штовхає їх /японців/ на нове, ніби-

то менше вже зусилля, нібито....."

Перечитаємо перебіг боротьби за "Новгородську Сонку" під Ляояном, володіння якою не вирішувало фізично боротьби, але вирішило її морально.

Прослідкуємо, як правдиво психологічно змальована у Л.Толстого у "Війні і мирі" та межа - страшна межа - між "нами" та "ними", яка розділяє готових до атаки гусар од тої французької піхоти, яку вони ще й не бачать, або піхотинців при переході через річку Ен, які в цій смузці води бачать свій порятунок.

Пригадаємо психічне значіння лише трасированих але не викопаних ліній за "батарею Жерве" під Севастополем тощо.

Най ті, хто вже був ув огні війни, пригадають собі ту психічну пресію, яку дають придатні для розгляду пункти, що можуть на думку вояків служити ворогові та відкривають наші рухи, дають, мовляв, можливість скермувати на нас ворожий вогонь - смерть.

Місцевість під час бою оживає, вона стає для воїнк, що маневрують на ній, нібито чинником живим, оприятливим чи ворожим.

Відчуття цей психічний вплив, використати його для себе - може лише той, хто сталим вивченням теренів виробив у собі звичку дивитися на мапу чи кроки, або-ж місцевість, не оком туриста чи фохового топографа, а оком вояка, що бачить

у тій місцевості не гарні краєвиди чи деталі, а позиції укриття та впливи.

Використаємо тут для нашої мети /не забуваймо, що ми трактуємо все лишень із погляду впливів теренів та їх властивостей/ зауваження Наполеона: "Мене зватають великим вождем, але я лише кілька разів подня підчас війни задиту сам себе: що я зроблю, коли мене атакуть справа, зліва, що я зроблю при тій чи иншій зміні ситуації, ось тому коли мій ворог лише починає думати, я вже готовий до чину, а це шлях до перемоги".

І таким дуже важливим шляхом до перемоги є також і вміння швидко та правильно оцінювати значіння теренів, до поважну окладову боєвих операцій.

-:-:-:-:-

Г. ІНШІ ГАЛУЗІ ВОЄННИХ І ЗАГАЛЬНИХ НАУК
І ЇХ ВІДНОШЕННЯ ДО ВОЄННОГО ТЕРЕНОЗНАВСТВА.

Указавши на найрізноманітніші впливи природних властивостей місцевости на різноманітну чинність військ, запитаємо тепер себе, а чи ж не можна обійтися без окремої галузі воєнної науки, що її ми називаємо "Воєнним Теренознавством"? Може, ті відомости, яких ми потрібуємо для визначення впливів властивостей теренів, знайдемо ми в інших галузях воєнних наук?

Ось, напр., В о є н н а І с т о р і я, змальовуючи перебіг минулих війн і боєвих операцій, неминуче мусить змальовувати впливи властивостей теренів на ті операції. І правда, опис кожної війни починається саме з опису тих теренів, на яких війна відбувається, з опису їх природних властивостей, із опису, як вони в тих обставинах вплинули на перебіг війни; отже, в таких описах нема ніяких прогнозів на майбутнє у звязку з новими факторами воєнної штуки та воєнної техніки, нема опису тих змін, які по цій війні відбулися з теренами, зробивши їх чи більше приступними, чи більше посіченими.

Цього саме і не може дати нам В о є н н а І с т о р і я, бо вона є лише головним джерелом досвіду для інших

галузів воєнних знань, ії вагу ясно визначив і Наполеон, коли сказав, що для полководця "треба читати й переробити історію великих полководців і їх походів". Те саме зауважив і Суворов: "читай Юлія Кесаря, Анібала й Бонапарте". Але витягнути з цього джерела потрібний матеріал і обробити його мусить для себе кожна окрема воєнна наука, та вже в опрацьованому вигляді подати тим, хто має вчитися, а що при сьогодняшньому стані воєнної штуки та техніки одній людині несила самій проробити таку працю, то це будуть робити різні галузі воєнних наук, звідки "Воєнне Теренознавство" теж вибере, що йому належить, методом, який ми вже в попередньому викладі вказали.

Також самозрозуміло, що Історія воєнного мистецтва вже цілковито не може заступити Воєнне теренознавство, бо вона є лише зясуванням поступу і кривої воєнної штуки, і тільки Воєнне теренознавство дасть нам критерій, із яким треба підходити до вивчення впливів теренів. Вивчення ж сучасної воєнної штуки, особливо в останніх фазах її поступу, дасть нам критерій для прогнозів на майбутнє, на можливі майбутні впливи теренів.

Можливе також припущення, що Загальна Географія цілком могла б заступити Воєнне Теренознавство, однак Загальна Географія у своїй загальній частині дасть лише масу конкретних даних про певні фактори теренів, але ніколи не зможе, та й не мусить давати воєнної оцінки

ки значіння їх. Спеціальні географії, як от - економічна, політична і інші, теж дадуть силу вихідних для висновків про воєнне значіння тих чи інших районів, але оцінювати те значіння можна лише з воєнного погляду, що й буде завданням Воєнного Теренознавства.

Саме існування такої галузі загальних знань, як спеціальна фахова - хоч би Е к о н о м і ч н а Г е о г р а ф і я вже виправдує konieczність одної зі складових і Воєнного Теренознавства.

Нарешті В о є н н а С т а т и с т и к а, що її вважали за заступника Воєнного Теренознавства, вже в працях Ген. Золотарьова "Военная статистика юго-западного фронта" обернулась скорше в своєрідну "Воєнну Географію", бо вже почала стратегічно розглядати райони, та навіть і така Воєнна Статистика не може заступити цілком і вповні "Воєнного Теренознавства", бо вона дає силу конкретних даних про певні терени, але їй бракує методів оцінки тих теренів, щоб мати змогу швидко визначувати їх релятивне значіння за тих чи інших конкретних даних чи можливих боєвих обставин і стратегічної ситуації.

Також безпосереднє, індивідуальне вивчення теренів не може заступити "Воєнного Теренознавства", бо для цього навіть вивчення конче треба виробити певну методу, певний критерій, які визначили б, що власне треба шукати при цьому вивченні та як оцінювати знайдене.

Тому то й уважаємо ми всі повищі галузі воєнних і загальних знань лише джерелами для "Воєнного Теренознавства", які дають йому конкретний матеріял і вихідні.

Також лише техніку і технічні методи може дати "Воєнному Теренознавству" Загальна Картографія та Загальна Топографія, бо вони самі не навчають і не можуть навчити тому, що саме відзначати на теренах як конче важливе під поглядом воєнним.

Через це саме, вибираючи всі конкретні данні про природні властивості теренів і штучні витвори на них з інших галузів загальнолюдських знань, включаючи сюди і воєнні, Воєнне Теренознавство систематизує їх та вивчає з погляду воєнного для визначення можливих впливів їх на перебіг війни й воєнних подій і виробляє умілість доцільно використувати ті впливи.

$$= \frac{1}{2} - \frac{1}{2} + \frac{1}{2} - \frac{1}{2} + \frac{1}{2} - \frac{1}{2} + \frac{1}{2} - \frac{1}{2} + \frac{1}{2} - \frac{1}{2} = \frac{1}{2}$$

Г. ВИЗНАЧЕННЯ ТА РОЗПОДІЛ "ВОЄННОГО ТЕРЕНОЗНАВСТВА".

Підходячи до визначення завдань і розподілу "Воєнного Теренознавства", зазначимо, що ми стоїмо на погляді повної повязанности всіх воєнних наук ув одній "науці про перемогу", бо, властиво кажучи, тяжко провести між ними різьку межу та що всі ці розмеження мають на меті розподіл праці - більше детальної розрібки тої чи иншої галузі.

Цей погляд поширюємо ми і на взаємини між загальними, мовляв, і воєнними науками, вважаючи науки воєнні лише за одну з галузей, - за одну зі складових загально-людських знань, а ніколи не за щось цілком окремішне та самовистачальне. З цього виходячи, вказали ми як на джерело для "Воєнного Теренознавства" також і на загальну і спеціальні, але не виключно спеціальні, Географії, Загальну Картографію та Топографію.

Виходячи з тої самої засади - повязанности воєнних знань, вважаємо за доцільне зєднати в одну групу ті окремі дисципліни, які мусять неминуче користати з одної і тої самої чи близьких до себе метод дослідження та прямують досягнути спільної чи наближеної одна до одної мети.

При такому групуванні одна зі опоріднених дисциплін, яка буде давати назву і цілій групі, дисципліна найбільше методологічна та яка найбільше дає метод дослідження, якими користуються інші, буде, на нашу думку, головною, керуючою, що дає, мовляв, тон іншим дисциплінам тієї-ж самої групи.

Практичність такого групування ми вважаємо безперечною, зокрема для наук воєнних, бо знаємо, яке значіння має спільна доктрина, однакове розуміння та оцінювання явищ проведених військовими верствами, тому при певному групуванні воєнних дисциплін керівники їх лише можуть порозумітися та в процесі спільної праці можуть легше прийти до загальних і правильних висновків, що будуть творчістю колективних, яка дає в зустрічі думок правду. Разом з цим виклади, подані в такому одноставному вигляді, дадуть слухачам суцільне вражіння, спільну уяву - спільну доктрину.

З цих то міркувань ми вважаємо доцільним групувати під назвою "Воєнне Теренознавство" такі дисципліни: 1/ Воєнне Теренознавство, 2/ Воєнну Географію, 3/ Воєнну Картографію та 4/ Воєнну Топографію.

І правда. ВОЄННЕ ТЕРЕНОЗНАВСТВО, як наука, що має тенденцію узагальнювати, на підставі досконального вивчення значіння теренів у війнах і боєвих операціях та боях, дає методи для вивчення воєнних властивостей і впливів теренів і місцевості для доцільного використання їх, підготовки перед війною і підчас війни та бою та для визначення їх аб-

СОПІЯНОГО ТА ВІДНОСНОГО ЗНАЧІННЯ.

Отже "Воєнне Теренознавство, стоячи у найближчому звязку зі Стратегією та Тактикою, має вести дослідчу працю в царині Воєнної Історії та Історії Воєнної Штуки, оцінювати сучасну воєнну техніку і указувати методи дослідів теренів, тим розвантажуючи інші галузі воєнних знань і даючи вихідні для дисциплін своєї групи, з яких першою, що є безпосереднім логічним продовженням "Воєнного Теренознавства", є Воєнна Географія.

ВОЄННА ГЕОГРАФІЯ ВИВЧАЄ ПРИРОДНІ ТА ШТУЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ТЕРЕНІВ ТА ЇХ КОНКРЕТНЕ ВОЄННЕ ЗНАЧІННЯ З ПОГЛЯДІВ І МЕТОДАМИ, УСТАЛЕНИМИ ВОЄННИМ ТЕРЕНОЗНАВСТВОМ.

Їй належить вивчення під воєнним оглядом рельєфів, вод, витворів властивостей ґрунту, природніх багатств, складу людности та форм його життя, флори та фауни країн, підсоння й т. д.

Вона черпає широко відомости та конкретні данні від загальної і спеціальної Географії та досліджує і оцінює їх методами Воєнного Теренознавства, веде безпосередні у природі дослідди, щоб здобути ті данні, яких для досягнення її мети, не вистачає в загальних опоріднених з нею науках і яких нема в Воєнній Статистиці, яка є усе-ж поважним джерелом або методом /не будемо тут сперечатися чи Статистика — метод чи наука/ для Воєнної Географії.

У загальних висновках курсу Воєнної Географії треба

висвітлити воєнне значіння тих чи інших природніх меж різних районів країни, що є об'єктом досліджу, та яка їх питома вага в обороноздатності країни насьогодні, і намітити, які зміни можуть запастися у зв'язку з можливим до передбачення постоу - пом економічного життя данної країни.

Ближчою помішницею, мовляв, ілюстраторкою висновків Воєнної Географії є ВОЄННА КАРТОГРАФІЯ.

ВОЄННА КАРТОГРАФІЯ - ЦЕ ТЕХНІКА ПЕРЕДАЧІ НА КАРТУ КОНКРЕТНИХ ВОЄННИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ТЕРЕНІВ, ЯКІ ВИЗНАЧЕНІ МЕТОДАМИ ВОЄННОГО ТЕРЕНОЗНАВСТВА.

Безумовно, що сама техніка проектування та змалювання воєнних мап буде мало чим одрізнятися від подібної техніки загальної картографії; одначе, певна спеціальна освіта та головне знання методики Воєнного Теренознавства має бути властивістю воєнного картографа.

Коли в атласі мап, якими ілюстровані курси загальної та економічної географії, ми знаходимо, окремі мапи, фізичні, політичні природніх багатств, тощо, з яких кожна різко відзначає лише певні властивості країни, то ми мусимо або ж мати в подібних атласах мапи воєнних властивостей її, або ж умістити цю групу мап до окремого збірника, доручивши опрацювання їх окремому фаховцеві.

Отже, уміння підкреслити в мапі, бо кожна властивість має своє значіння, воєнно-важливе буде завданням воєнного картографа, а підготовка такого спеціаліста буде завданням Во-

енної Картографії, як складової частини Воєнного Теренознавства.

Останньою дисципліною, яку, на нашу думку, треба конче включити до циклу Воєнного Теренознавства є Воєнна Топографія.

ВОЄННА ТОПОГРАФІЯ ВЧИТЬ ШВИДКОЇ ПЕРЕДАЧИ НА ПАПЕРІ В ВИГЛЯДІ "КРОКІ", ПЛЯНУ ЧИ ПЕРСПЕКТИВИ БЕЗВІДНОСНИХ І ВІДНОСНИХ ВОЄННИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ МІСЦЕВОСТІ, ТА НАВИКАМ ШВИДКО ВИЗНАЧАТИ ЦІ ВЛАСТИВОСТІ Й ОЦІНЮВАТИ ЇХ ІЗ ВОЄННОГО ПОГЛЯДУ ДО ВИРОБЛЕННЯ МАЇТЬ ІНСТІНКТОВОГО НАВИКУ.

Безумовно, що при цьому Воєнна Топографія мусить користатися висновками та методами Воєнного Теренознавства, бо фактично вона є практичним у боевій царині втіленням її висновків. Ми рішуче обстоюємо, що лише при влитті ідеї - душі до топографії вона не буде лише незрозумілою технікою, а мовою штриха та горизонталі та перспективи, такою самою, якою є мова літер у книжці - фарб на малюнках і картинах.

Ми хочемо, щоб по прослуханні Воєнної Топографії для слухача ожила б місцевість, стала би не лише зрозумілою, а цілком "свою".

Ми хочемо, щоб і начальники, будучи навіть і далеко від того місця, яке передано топографічно на папері, могли б відчувати як оцінює з погляду боевої ситуації місцевість той, хто її переніс на папер.

Ми гадаємо, що доцільні воєнно-топографічні справи дадуть у висліді те, що начальники всіх ступнів будуть легко бачити на місцевості ті прикмети, які так треба під воєнним поглядом відчувати, будуть бачити і їх воєнне значіння, і їх можливі впливи на успіх; але для досягнення всього цього треба правильних критеріїв та вихідних, що їх може дати лише Воєнне Теренознавство.

Звичайно, визначивши ось так обсяг та завдання Воєнного Теренознавства, ми могли б і не настоювати на остаточній потребі утворення такої загальної методологічної дисципліни, як Воєнне Теренознавство; можливо було би віднести всю ту дослідчу методологічну частину Воєнного Теренознавства до початків Воєнної Географії, але тоді: поперше - могла б повстати небезпека, що ця методологічна частина була б пристосована лише вузько до самої Воєнної Географії, а подруге - не створено б системи і методу дослідження для Воєнної Топографії, яка може бути дисципліною, приступною для викладу начальникам низчих, підстаршинських ступнів і без попереднього викладу Воєнної Географії, але неминуче мусить мати напрям, що відповідав би тим завданням, які ми визначили як завдання Воєнного Теренознавства.

oooooooooooooooooooo
oooooooooooooo
oooooo
o